

зували наявні результати науки. Відповідно у блоці проблем про еволюцію класичної політичної економії потрібно розглядати послідовно економічні вчення Ж. Б. Сея, Т.Р. Мальтуса, Д. Рікардо, Дж. Мілля, Дж. Р. Мак-Куллоха, Н. Сеніора, Дж. С. Мілля.

У блоці критики класичної політичної економії доцільно розглянути погляди Ж. Ш. Сисмонді, П. Ж. Прудона, Ф. Бастіа, Г. Ч. Кері та представників німецької історичної школи. При компонуванні змісту даної теми варто дотримуватися принципу історизму замість класового та територіального підходів. У цій темі було б доцільно посилити позиції Ж.Б. Сея, на теоретичних положеннях якого ґрунтувався наступний розвиток немарксистської економічної науки протягом понад 100 років. Абзац про економічні погляди Т. Мальтуса треба доповнити положенням про відкритий ним закон спадної віддачі ресурсів.

Теми 6 і 8 пропонуємо об'єднати в тему 5 під назвою — «Економічне вчення соціалістів, марксистська політична економія», у ній було б логічно розглянути такі блоки проблем: 1) економічні ідеї соціалістів-утопістів та їх роль у зародженні марксистської теорії. Погляди Ф. Лассалля; 2) марксистська економічна теорія (без розгляду періоду її формування в 40—50 рр. ХІХ ст.); 3) історична доля марксистського економічного вчення, його догматизація соціал-демократією, виникнення соціал-реформізму.

Далі пропонуємо розглянути теми: 6. Маржиналізм. Становлення неокласичної традиції в економічній теорії. 7. Кейнсіанство та його еволюція. 8. Інституціональні концепції. 9. Еволюція неокласичних ідей. Неолібералізм. 10. Економічна думка в Україні.

*Дмитриченко Л. І.,
канд. екон. наук, доцент (ДонДУ)*

ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В КУРСІ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІЧНИХ УЧЕНЬ

Формування в Україні нового типу ринкових відносин посилює інтерес до економічної політики сучасних цивілізованих держав, яка визначає розквіт їхніх продуктивних сил. Така політика спирається на аргументовану економічну теорію. Вивчаючи історію формування основних напрямів і шкіл сучасної економічної теорії, а також практику її використання державами при розробленні соціально-економічної політики, ми дійшли висновку, що вона розвивається в рамках концепції державного регулювання економіки. Розуміння й прийняття цього твердження є досить важливим для визначення стратегії і тактики України у вирішенні соціально-економічних проблем.

Сьогодні ідея державного регулювання української економіки багатьом не до душі. Побуває думка, що сама постановка питання про державне втручання в економічні процеси є консервативною і неактуальною в умовах розвитку ринку, що вона дисонує з самою практикою ліквідації багатьох елементів державних управлінських структур. Така думка має серйозне підґрунтя — крах економічної й політичної системи колишнього Радянського Союзу, центральним елементом державного механізму якого було директивне планування. Не будемо давати оцінку минулому режиму, її дала сучасна дійсність. Зазначимо лише, що система директивного планування, яка дискредитувала себе, — тільки одна з форм державного регулювання економіки, що сучасні цивілізовані країни широко використовують численні форми та методи втручання держави в соціально-економічні процеси. Нині мало хто сумнівається в необхідності державного регулювання економіки. Питання полягає лише в тому, якими є його межі, форми і методи. Відповіді на це питання прагнуть представники різноманітних напрямів і шкіл сучасної економічної теорії. Вивчаючи погляди її провідних представників і наслідки практичного використання висновків теорії різними державами, ми зможемо врахувати історичний досвід і на цій основі форсувати соціально-економічний розвиток України.

Слід зазначити, що незважаючи на досить тривалий період ринкових реформ, Україна не має загально визнаної концепції нового господарського механізму. Діапазон поглядів на роль держави в економічному житті досить широкий: від повного заперечення державного втручання в економіку до вкрай жорсткої диктатури держави.

Зауважимо, що в нашому ставленні до протилежних позицій з будь-якого питання науки, у тому числі з проблеми державного регулювання економіки, ми виходимо з того, що кожна думка має право на існування. Навіть якщо вона виявляється практично необґрунтованою, то все одно вона корисна, оскільки відображає історичний досвід. Як зауважив Дж. М. Кейнс, «ідеї економістів... і коли вони мають рацію, і коли помиляються — мають набагато більше значення, ніж прийнято думати». Це важливо мати на увазі сьогодні, бо відстоюючи винятковість своїх поглядів, ми не вміємо слухати опонентів. Ще гірше те, що ми ігноруємо історичний досвід, наступність ідей. Популістська ідея несумісності плану і ринку, висловлена наприкінці 80-х років у формулі: «Не можна бути вагітним наполовину: тобто або план, або ринок», навряд чи сьогодні серйозно сприймається в цивілізованому суспільстві, де вагітність — процес, що регулюється. У протилежному разі дитя може виявитися неповноцінним. Саме це трапилося з нашою економікою після зруйнування координуючих елементів господарського механізму.

У сучасних умовах формування різноманітних форм власності, роздержавлення економіки найважливішою (як у методологічному

аспекті, так і стосовно практичної значущості) є проблема діалектики державних та ринкових важелів регулювання соціально-економічних процесів. Самі по собі вони відображають, у відомому сенсі, протилежні відносини. Однак у будь-якому явищі кожна з протилежних сторін не тільки не виключає, а й передбачає свою протилежність. Кожна з них викликана до життя відповідним рівнем розвитку продуктивних сил. Наскільки практика підтвердила дійовість вартісних зв'язків та об'єктивну обумовленість державних регулюючих засад, настільки стає зрозумілим, що реалізувати ідею поступального розвитку суспільства можна лише відтворюючи всі притаманні йому відносини. Складність полягає в пошуку оптимального співвідношення ринкових і державних регулюючих засад.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується створенням умов для превалювання ринкових зв'язків, що виражається як у формуванні приватних форм власності, так і в ідеї скасування багатьох елементів системи державного регулювання економіки. Природним є запитання: «Чи не впадаємо ми у крайню протилежність, широкомасштабно роздержавлюючи економіку й скасовуючи координуючий за функціональним призначенням центр? Ідучи таким шляхом, чи зможемо ми реалізувати ідею соціальної справедливості, від якої не відмовляємось? Можливо цей крок обумовлений тим, що ми здійснили «стрибок» у виробничих відносинах, штучно випереджаючи рівень розвитку продуктивних сил і тепер треба повернути назад, щоб створити необхідну матеріальну базу цієї соціальної справедливості? І, нарешті, чи настільки необхідним є тернистий шлях поступального руху до світлого майбутнього, чи немає іншого механізму його досягнення?»

Для відповіді на ці запитання, очевидно корисним буде звернутися до історії державного регулювання економіки, а точніше, до історії державного регулювання ринкових відносин.

На нашу думку, курс історії економічних учень надає можливості для всебічного, повного історико-економічного розкриття форм, методів та важелів державного втручання в економіку, а також для обґрунтування форм та меж державного регулювання економіки України. Зрозуміло, що теми курсу, пов'язані з аналізом основних напрямів сучасної економічної науки — неокласичного, кейнсіанства, інституціоналізму, маржиналізму — прямо стосуються проблеми місця та ролі держави в соціально-економічних процесах. Адже методологічна обґрунтованість, упевненість у необхідності державних механізмів регулювання економіки буде міцнішою, якщо акцентуємо увагу на цих проблемах, починаючи вже з перших тем курсу, коли вивчатимемо історичні документи й погляди філософів Стародавнього світу й середньовіччя.

Викладаючи проблему державного регулювання економіки в курсі історії економічних учень, необхідно обґрунтовано довести, що сучасна Україна в «чистому вигляді» не може скористатися жодною з теоретичних концепцій регулювання західної економіки. Сьогодні вона орієнтується на розвинені капіталістичні ринкові відносини, але рівень розвитку її продуктивних сил такий, що, насамперед, потребує врахування особливостей української дійсності при розробленні програм державного господарювання.

На нашу думку, роль держави в сучасній українській економіці має виявлятися в стимулюванні виробництва і торгівлі шляхом зменшення податків. Необхідно також оптимізувати державну грошово-кредитну політику. Слід обміркувати й питання державної монополії зовнішньої торгівлі щодо найважливіших видів сировини, енергетичних ресурсів, інших товарів. Його вирішення дасть змогу поповнити бюджет України. А свою соціально-економічну сутність держава має виявляти через функції, що без бюджету неможливо.

*Татаренко Н. О.,
канд. екон. наук, доцент (КНЕУ)*

ПРОБЛЕМА ПОЄДНАННЯ ІСТОРИКО-ЛОГІЧНИХ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ УЧЕНЬ»

Вирішення проблем, що постали перед українським суспільством — ідентифікація загальноекономічної стратегії розвитку та шляхів її впровадження неможливе без опанування наукового та культурного потенціалу, створеного людством, і, зокрема, без поглиблених знань про історичну наступність і суперечливість економічних процесів, їх відображення в економічній теорії.

Все це з особливою гостротою обумовлює потребу в інтегруючій науці, що давала б відповіді на питання щодо існуючих моделей економічного розвитку, способів їх удосконалення, давала б змогу проводити історичні паралелі, оцінювати альтернативи і, нарешті, допомогла б сформулювати прийнятну модель майбутнього українського суспільства.

Такою наукою є історія економічної думки. Знання її важливе для оволодіння культурою економічного мислення, розуміння його альтернативності, творчого сприйняття і грамотного використання економічної теорії.

Розвиток економічної науки — складний і тривалий процес, який не був однозначно прямолінійним. У магістральний шлях розвитку економічної теорії влітали напрямки, іноді суперечливі за змістом,